

DEROGAREA DE LA CONVENȚIA (EUROPEANĂ) PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI DE CORONAVIRUS

Ramona DUMINICĂ¹

Abstract

The sanitary crisis determined by the SARS-CoV-2 virus that is currently going through the states of the world has a significant impact on the most important aspects of each of our lives, on the way we live, work, travel, spend our free time, and in in general, on how we perceive today the relationship between our rights and the state.

In this context, the current study starts from the recent derogation requested by Romania and other European states from the European Convention of Human Rights and proposes an analysis of the Art 15 of the Convention, as well as a reflection upon the opportunity and necessity of the use of these provisions by our country. The aim is also to sound the alarm on the obligation of the State to manage the crisis caused by the spread of COVID-19 in a responsible, balanced way, by taking measures proportionate and appropriate to the aim pursued, so as the fundamental values of the rule of law are respected. Definitely, it is just a perspective to be confirmed or infirmed by the future decisions of the European Court on Human Rights when shall analyse if the derogative measures from the obligations of the Convention, taken by the current governments were grounded or not.

Keywords: COVID-19 pandemic, human rights, European Convention on Human Rights, derogations.

1. Aspecte introductive. *Între fiat justitia ruat caelum, fiat justitia, ne pereat mundus și quid boni justitia, pereat mundus*

Maxima propusă de filosoful german G.W. Hegel *fiat justitia ne pereat mundus* – „să se facă dreptate, ca să nu piară lumea!” prin care dreptul depășea ipostaza lui *fiat justitia ruat caelum* – „să se facă dreptate, chiar de-ar fi să se prăbușească cerurile” din antichitatea romană, pare să dobândească noi valențe în contextul dezbatelor

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Științe Economice și Drept, Universitatea din Pitești, e-mail: duminica.ramona@gmail.com.

lansate cu privire la impactul măsurilor luate de state pentru combaterea pandemiei generate de Covid-19 asupra drepturilor omului.

Raportându-ne la ceea ce trăim în prezent la nivel național, dar și la nivel de comunitate europeană și mondială, suntem tentați poate să reformulăm celebra maximă și să afirmăm *quid boni justitia, pereat mundus* – „la ce bună justiția, dacă lumea piere!” Categorical, modernitatea se confruntă cu o situație și timpuri de excepție care impun măsuri de excepție. Însă, spiritul preceptului filosofic propus de Hegel *fiat justitia, ne pereat mundus* este necesar a se menține viu. El privește cu necesitate nevoia tuturor de a fi guvernați de lege și de respectarea acesteia. Mai mult ca oricând, în contextul situației generate de răspândirea virusului SARS-CoV-2, este obligatorie respectarea democrației, a statului de drept și a drepturilor și libertăților fundamentale. În fața răspândirii virusului, statele au obligația pozitivă de a lua toate măsurile care se impun pentru a garanta dreptul la viață și la sănătate. Însă, prin legislația de criză pot fi luate măsuri uneori disproporționate, putându-se produce efecte de lungă durată asupra altor drepturi, asupra libertății și a societății, în general, greu de înlăturat sau remediat. De aceea, toate restricțiile și măsurile luate trebuie să aibă întotdeauna o bază legală care include respectarea garanțiilor și cerințelor constituționale relevante ale statului care ia măsurile respective, respectându-se totodată legislația europeană și internațională în domeniul drepturilor omului.

Constituția României prevede posibilitatea restrângerii exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți în art. 53: „Exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav. Restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății”. Aceste dispoziții de principiu din Constituția României reflectă reglementările din instrumentele juridice internaționale în materie și valorifică jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

Din prevederile constituționale menționate rezultă că trebuie îndeplinite cumulativ următoarele condiții pentru a fi posibilă restrângerea exercițiului unor drepturi²: restrângerea să se realizeze numai prin lege³, motivat de existența unor

² Pentru o analiză în detaliu a acestor condiții, a se vedea: D. C. Dănișor, *Considerații privind reglementarea constituțională a restrângerii exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți*, Noua Revista de Drepturile Omului nr. 2/2008, pp. 3-22.

³ Cu privire la noțiunea de „lege” din textul art. 53 din Constituție, a se vedea: D.C. Dănișor, *Considerații privind reglementarea constituțională a restrângerii exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți*, în Noua Revista de Drepturile Omului nr. 2/2008, pp. 6-7.

situații determinate normativ, care vizează interesul public și ocrotirea drepturilor fundamentale; restrângerea să fie necesară într-o societate democratică; restrângerea să fie proporțională cu situația care a determinat-o⁴; măsura de restrângere să nu fie aplicată în mod discriminatoriu; restrângerea să fie temporară și să nu aducă atingere substanței dreptului sau libertății fundamentale.

În lupta cu acest nou tip de virus, autoritățile naționale au considerat necesară declararea stării de urgență⁵ și restrângerea exercițiului următoarelor drepturi și libertăți în scopul prevenirii răspândirii COVID-19 și realizării managementului consecințelor, raportat la evoluția situației epidemiologice: libera circulație; dreptul la viață intimă, familială și privată; inviolabilitatea domiciliului; dreptul la învățătură; libertatea întrunirilor; dreptul de proprietate privată; dreptul la grevă; libertatea economică.

S-a decis, de asemenea, și activarea art. 15 al Convenției Europene a Drepturilor Omului (Convenția) prin care se acordă statelor contractante, în circumstanțe excepționale, posibilitatea de a deroga, în mod limitat și supravegheat, de la obligațiile lor de asigurare a anumitor drepturi și libertăți conform Convenției.

Precizăm încă de la început că o asemenea derogare nu trebuie înțeleasă ca o înlăturare totală a garanțiilor Convenției și a oricărui control cu privire la respectarea drepturilor fundamentale și nici nu poate fi considerată o sustragere de la dispozițiile acesteia.

2. Obligația statelor de a trata drepturile omului ca elemente centrale ale oricărei construcții juridice

Dreptul se desfășoară integral într-un cadru social – uman. Ca atare, nimic din ceea ce este social nu poate scăpa dreptului, acesta privind acțiunea omului într-un sistem de relații dat⁶. Reglementarea conduitei umane implică analiza factorului uman în dinamismul și complexitatea însușirilor și a relațiilor la care participă, cunoașterea nevoilor, a intereselor și a scopurilor acțiunilor oamenilor priviți în diverse ipostaze: cetățean, vânzător, muncitor, proprietar, profesor ș.a. În același timp, reglementarea conduitei umane implică evident și adoptarea unor norme juridice care să descurajeze și să sancționeze faptele antisociale și să diminueze fenomenele infracționale. Aceasta presupune ca legiuitorul să aibă în vedere faptul că acela care încalcă normele legale este tot omul și din acest motiv există instituția

⁴ Pentru dezvoltări, a se vedea M. Andreescu, *Principiul proporționalității în dreptul constituțional*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, pp. 311-312.

⁵ A se vedea Decretul Președintelui României nr. 195/16 martie 2020 privind instituirea stării de urgență pe teritoriul României (Monitorul Oficial al României nr. 212 din 16 martie 2020).

⁶ N. Popa, *Considerații privind dimensiunea socială a dreptului și factorii de configurare a acestuia*, în *Revista de Științe Juridice* nr. 2/2007, p. 13.

răspunderii juridice, pentru restabilirea ordinii de drept, pe de o parte și, pe de altă parte, pentru resocializarea celui care încalcă aceste norme.

Dimensiunea umană a dreptului privește, înainte de orice, drepturile fundamentale ale persoanei, drepturi care garantează egalitatea deplină a tuturor oamenilor, manifestarea lor nestingherită în temeiul demnității și libertății, pentru că omul, prin natura sa, este o ființă demnă și liberă și tocmai aceste drepturi trebuie să constituie scopul final al oricărei reglementări⁷.

Incontestabil, factorul uman este cel care a determinat elaborarea și adoptarea unora din cele mai importante documente internaționale pentru promovarea, apărarea și garantarea drepturilor și libertăților omului: Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale ș.a.

Totodată, apariția și evoluția drepturilor omului au generat și necesitatea stabilirii raportului dintre autoritatea statală și individ, arătându-se în acest sens că „persoana umană trebuie impusă ca un centru al edificiului statal și juridic, o persoană care este înțeleasă ca universală (...) și care este liberă să-și dezvolte personalitatea fără intervenția abuzivă a autorității”⁸. Drepturile omului vizează relația ce se instituie între individ și autoritatea politică sau, cu alte cuvinte, drepturile nu sunt altceva decât prerogativele de care dispune individul în raport cu autoritatea statală⁹.

Chiar și înainte de intervenirea acestei situații generate de virusul SARS-CoV-2, dreptul modern național și internațional era influențat, în ceea ce privește arhitectura sa de ansamblu, de problematica respectării de către autoritățile statelor a drepturilor fundamentale ale omului, însă, apreciem că în contextul actual problema capătă deja o altă anvergură și noi valențe.

Legiuitorul, prin reglementarea anumitor tipuri de conduită, chiar și în situații de urgență, nu trebuie să ignore faptul că acestea sunt destinate oamenilor care ar urma să și le însușească și să le respecte în baza unor valori, năzuințe, idealuri de conviețuire, speranțe, credințe. Omul va accepta să-i fie limitată libertatea doar în favoarea unei ordini necesare pentru sine și pentru ceilalți și sub condiția ca legea să nu-i deformeze interesele și valorile, el se va supune numai legii pe care o conștientizează ca fiind dreaptă.

S-a arătat în acest sens că subiecții participă în mod real la crearea ordinii care îi constrânge doar dacă sunt întrunite două condiții minimale: subiecții să dorească să participe și să fie capabili să participe, ceea ce presupune ca aceștia să fie

⁷ În același sens, a se vedea: D.C. Dănișor, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2007, pp. 540-620; I. Muraru, E. S. Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, ed. a XIV-a, Ed. C.H. Beck, București, 2011, pp. 135-143.

⁸ D.C. Dănișor, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, *op. cit.*, p. 551.

⁹ Pentru dezvoltări, a se vedea: Gh. Dănișor, *Circumscrierea conceptului de „drepturi ale omului”*, în *Revista de Științe Juridice* nr. 4/2009, p. 21.

informați și să aibă capacitatea intelectuală de a selecta informațiile¹⁰. În realizarea acestor condiții un rol esențial revine tot statului.

Apare astfel ca fiind extrem de importantă în perioada pe care o traversăm îndeplinirea de către stat a obligației pozitive de a realiza o informare corectă a destinatarilor normei pentru ca aceștia să conștientizeze și să respecte măsurile luate în considerarea necesității lor, și nu doar de teama sancțiunii.

Guvernele au obligația de a proteja dreptul la libertatea de exprimare, precum și dreptul la informare. Restricțiile admise asupra libertății de exprimare din motive de garantare a sănătății publice nu pot pune în pericol dreptul în sine, guvernele fiind responsabile să furnizeze informațiile necesare pentru protecția și promovarea drepturilor. Acestea au obligația de bază să ofere acces la informațiile privind principalele probleme de sănătate din comunitate, inclusiv cu privire la metodele de prevenire și control al acestora, să asigure o informare corectă și actualizată despre evoluția virusului, accesul la servicii, întreruperile serviciilor, precum și orice alte informații cu privire la măsurile luate ca răspuns la situația actuală trebuie să ușor disponibile și accesibile tuturor.

3. Derogarea de la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Era necesară în cazul României?

3.1. Despre raportul dintre dreptul intern și dreptul european în materia drepturilor omului

Convenția Europeană a Drepturilor Omului este un catalog al drepturilor fundamentale elaborat de Consiliul Europei, semnat pe 4 noiembrie 1950 la Roma și intrat în vigoare pe 3 septembrie 1953. Prin elaborarea acesteia s-a urmărit implementarea colectivă a unor drepturi prevăzute în Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 adoptată de Organizația Națiunilor Unite.

Pe lângă consacrarea unei serii de drepturi și libertăți civile și politice, prin Convenție s-a dat naștere practic unui mecanism de control internațional care se adaugă mecanismelor naționale, toate statele membre, acceptând competența organismului principal al acestei Convenții: Curtea Europeană a Drepturilor Omului (C.E.D.O).

Convenția Europeană a Drepturilor Omului este considerat fi cel mai important tratat consacrat exclusiv drepturilor omului, dezvoltând, de-a lungul timpului cel mai eficient sistem de protecție al acestora.

România a devenit membră cu drepturi depline a Consiliului Europei din 1993, iar în anul următor a ratificat Convenția și protocoalele adiționale. Potrivit

¹⁰ D.C. Dănișor, *Considerații privind reglementarea constituțională a restrângerii exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți*, în Noua Revista de Drepturile Omului nr. 2/2008, p. 15.

art. 11 din Constituția României „Statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte. Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern. În cazul în care un tratat la care România urmează să devină parte cuprinde dispozițiile contrare Constituției, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea Constituției”.

Constituția impune astfel o prioritate de principiu a tuturor tratatelor internaționale față de legile interne, care au o poziție supralegislativă în ierarhia internă a normelor juridice în sistemul nostru constituțional. Dacă tratatul a fost ratificat, nici dispozițiile Constituției nu vor mai putea fi invocate pentru a justifica o neexecutare a tratatului, ceea ce înseamnă că excepția de neconstituționalitate a unui tratat nu poate fi ridicată¹¹.

În ceea ce privește drepturile și libertățile cetățenilor, art. 20 alin.1 din Constituția României prevede că drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și celelalte tratate la care România este parte.

Aceste dispoziții constituționale sunt expresia concretă a corelației dintre reglementările interne și cele internaționale, în sensul că atât consacrarea, cât și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale reprezintă o manifestare a suveranității naționale, o realitate a dreptului intern, dar aplicarea concretă și interpretarea lor trebuie să fie făcută în raport cu Declarația universală, cu pactele și tratatele internaționale ratificate de România, care fac parte din dreptul intern. Statul român se obligă să-și respecte întocmai angajamentele internaționale pe care și le-a asumat în virtutea propriei sale suveranități, cu respectarea intereselor generale ale națiunii¹².

Alin. 2 al art. 20 din Constituția României prevede că dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile. Se afirmă astfel clar primatul dreptului internațional asupra legii interne atunci când obiectul eventualului „conflict de legi” se referă la drepturile omului.

Așa cum rezultă din aceste dispoziții, precum și din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, Convenția are efect direct în sensul că ea oferă justițiabilului dreptul de a invoca și de a acționa, în temeiul normei internaționale, în fața instanțelor naționale, iar pe de altă parte conferă judecătorului național dreptul de a „soluționa” cauza și de a statua în baza Convenției europene a drepturilor omului¹³ și a jurisprudenței acesteia.

¹¹ D.C. Dănișor, I. Dogaru, Gh. Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 201.

¹² M. Andreescu, A. N. Puran, *Drept Constituțional. Teoria generală și instituții constituționale*, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 198.

¹³ M. Andreescu, A. N. Puran, *op. cit.*, p. 253.

3.2. Dezbateri cu privire la oportunitatea activării de către state a art. 15 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Pentru prima oară, sistemul creat prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului este pus în fața unui adevărat test. Covid-19 reprezintă o amenințare reală la adresa sănătății publice în Europa, iar statele au impus o serie de restricții și limitări ale exercițiului drepturilor și libertăților în încercarea de a face față pandemiei.

Deși Curtea de la Strasbourg a suspendat temporar cea mai mare parte a activităților sale, inclusiv pronunțarea de noi hotărâri¹⁴, la nivelul comunităților juridice naționale și internaționale, există o amplă dezbatere cu privire la oportunitatea activării sau nu a art. 15 din Convenția Europeană a drepturilor omului, conturându-se mai multe puncte de vedere în acest sens, până în acest moment.

Într-o primă opinie se consideră că „dispozițiile Convenției nu sunt obstacole pentru luarea de măsuri guvernamentale eficiente care vizează pandemia”¹⁵, într-o altă opinie se arată că „nu toate restricțiile impuse necesită o derogare astfel încât să rămână în concordanță cu cerințele Convenției, dar există și altele care ar putea avea nevoie de una, în special dacă durează o perioadă prelungită de timp”¹⁶. În fine, un alt punct de vedere argumentat pe larg este în sensul că derogarea este necesară și de dorit pentru că avem de-a face cu o situație de urgență pentru sănătatea publică, care necesită luarea de măsuri de urgență, această situație fiind cel mai aproape de o „stare ideală de urgență” – motivul pentru care a fost conceput acest art. 15¹⁷.

Derogarea de la obligațiile privind drepturile omului ca răspuns la pandemii a fost și rămâne controversată, însă un lucru este cert: „drepturile omului trebuie să fie o busolă valoroasă pentru statele care proiectează măsuri de urgență”¹⁸.

Categoric, în acest moment, apreciem că nimeni nu se poate pronunța cu exactitate dacă statele trebuie să facă o derogare în temeiul articolului 15 din Convenție în vederea luării măsurilor necesare ca răspuns la situația de urgență impusă de răspândirea COVID-19.

¹⁴ A se vedea: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6677746-8882977%22%5D%7D>.

¹⁵ Kanstantsin Dzehtsiarou, *COVID-19 and the European Convention on Human Rights*, disponibil online pe <https://strasbourgobservers.com/2020/03/27/covid-19-and-the-european-convention-on-human-rights/>

¹⁶ Jeremy McBride, *COVID-19 and the European Convention on Human Rights*, disponibil pe <http://echrblog.blogspot.com/2020/03/an-analysis-of-covid-19-responses-and.html>.

¹⁷ Alan Greene, *States should declare a State of Emergency using Article 15 ECHR to confront the Coronavirus Pandemic*, disponibil online pe <https://strasbourgobservers.com/2020/04/01/states-should-declare-a-state-of-emergency-using-article-15-echr-to-confront-the-coronavirus-pandemic/>.

¹⁸ A se vedea Niall Coghlan, *Rights in a time of quarantine – an extended look*, disponibil online pe <https://ukhumanrightsblog.com/2020/03/17/rights-in-a-time-of-quarantine-niall-coghlan/>.

Este clar că necesitatea unor astfel de derogări poate depinde de factori precum natura restricțiilor și / sau durata lor și, mai ales, de situația din fiecare stat în parte. Răspunsul îl vom avea peste timp, când măsurile luate de guvernele de azi vor fi analizate în hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului, aceasta fiind competentă să examineze *post factum* dacă măsurile derogatoare de la obligațiile Convenției au fost adecvate strict la situația de fapt¹⁹.

Activarea articolului 15 nu este o noutate pentru Curte, aceasta pronunțându-se asupra necesității invocării art. 15 de către unele state în trecut²⁰, de exemplu de către Turcia²¹, Irlanda²² sau Marea Britanie²³, însă niciodată până acum nu s-a confruntat cu analiza unor situații impuse de o pandemie de asemenea amploare și cu efecte atât de grave la nivel mondial.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului are un set de instrumente limitat pentru a influența situațiile de urgență în curs. Cu toate acestea, statele membre trebuie să știe că acțiunile lor vor fi examinate și acest lucru va acționa ca un element de descurajare a limitărilor disproporționate ce pot fi aduse drepturilor²⁴.

Până în prezent, în contextul crizei Covid-19, șapte state membre (Albania, Georgia, Estonia, Moldova, Armenia, România și Letonia²⁵) au făcut aplicarea articolului 15 din Convenție și ne așteptăm ca și alte state să le urmeze exemplul.

Deși numărul de state membre care au apelat deja la o derogare în același moment nu are precedent, există multe altele care utilizează aceleași măsuri ca și cei care au făcut acest lucru fără să ceară o astfel de derogare. Rămâne de văzut dacă acțiunile lor vor fi contestate sau nu.

3.3. Analiză succintă a prevederilor art. 15 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului prin raportare la situația României

Potrivit dispozițiilor acestui articol, în caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii, orice Înalță Parte Contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute de prezenta Convenție, în măsura strictă în care

¹⁹ CEDO, Hotărârea pronunțată în Cauza *A. și alții împotriva Regatului Unit al Marii Britanii*, februarie 2009.

²⁰ Pentru o analiză în detaliu a jurisprudenței CEDO în materie, a se vedea: Jean Allain, *Derogation from the European Convention of Human Rights in Light of Other Obligations Under International Law*, *European Human Rights Law Review*, ianuarie 2005, pp. 480-498.

²¹ CEDO, Hotărârea pronunțată în Cauza *Acsoy împotriva Turciei*, 18 decembrie 1996.

²² CEDO, Hotărârea pronunțată în Cauza *Lawless împotriva Irlandei*, 1 iulie 1961.

²³ CEDO, Hotărârea pronunțată în Cauza *A. și alții împotriva Regatului Unit al Marii Britanii*, 19 februarie 2009.

²⁴ Pentru dezvoltări, a se vedea: Kanstantsin Dzehtsiarou, *What Can the European Court of Human Rights Do in the Time of Crisis?*, disponibil online pe <https://strasbourgobservers.com/2020/04/14/what-can-the-european-court-of-human-rights-do-in-the-time-of-crisis/>.

²⁵ Notificările sunt disponibile la adresa <https://www.coe.int/en/web/conventions/notifications>.

situația o impune și cu condiția ca aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional. De asemenea, alin. 2 al art. 15 prevede că nu este posibilă derogarea cu privire la dreptul la viață (art. 2 din Convenție), interzicerea torturii și a tratamentelor inumane sau degradante (art. 3 din Convenție), interzicerea sclaviei (art. 4 par. 1 din Convenție), regula *nulla poena sine lege* (art. 7 din Convenție), abolirea pedepsei cu moartea (Protocoloalele nr. 6 și 13 la Convenție) și regula *non bis in idem* (art. 4 din Protocolul nr. 7 la Convenție).

Activarea acestor dispoziții nu înseamnă „că acest mecanism, astfel cum este el reglementat în Convenție, reprezintă un bilet de voie acordat Statului Român pentru a îngrădi, indiferent de mijloace, orice drepturi fundamentale. Simplul fapt al emiterii unei notificări privind activarea articolului 15 nu atrage în mod automat după sine și îndeplinirea condițiilor impuse prin același text al Convenției, acest aspect putând fi supus controlului Curții Europene a Drepturilor Omului²⁶”.

După cum am arătat mai sus, au mai existat astfel de situații supuse ulterior controlului Curții. Chiar dacă sunt atenuate de starea de urgență, garanțiile statului de drept nu sunt în niciun fel dezactivate. „A deroga” nu înseamnă a „încălca”.

Din prevederile art. 15 rezultă faptul că pentru activarea acestui articol trebuie îndeplinite cumulativ o serie de condiții de fond, respectiv:

- existența fie a unui război, fie a unui alt pericol public ce amenință viața națiunii
- derogarea de la obligațiile prevăzute de Convenție poate să intervină numai în măsura strictă în care situația o impune
- măsurile luate nu fie în contradicție cu alte obligații ale statului care decurg din dreptul internațional.

Dincolo de aceste cerințe de fond, asupra cărora Curtea s-a pronunțat de-a lungul timpului în jurisprudența sa²⁷, art. 15 impune o serie de cerințe legate de formă, stabilind că „Orice Înalță Parte Contractantă ce exercită acest drept de derogare îl informează pe deplin pe Secretarul General al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate și la motivele care le-au determinat. Aceasta trebuie, de asemenea, să informeze Secretarul General al Consiliului Europei și asupra datei la care aceste măsuri au încetat a fi în vigoare și dispozițiile Convenției devin din nou deplin aplicabile”.

În ceea ce privește România, apreciem că aceste condiții de formă au fost îndeplinite. Reprezentanța Permanentă a României a notificat Secretarul General al

²⁶ Dragoș Bogdan, Ana Maria Mihaela Teodorescu, *Starea de urgență, România și CEDO*, disponibil online pe <https://www.universuljuridic.ro/starea-de-urgenta-romania-si-cedo/>.

²⁷ A se vedea și Mihaela Mazilu Babel, *Jurisprudența CEDO incidentă în Starea de urgență pentru prevenirea răspândirii Covid-19*, „Pandectele Române” nr. 1/2020, disponibil online pe <https://wolterskluwer.ro/jurisprudenta-cedo-incidenta-in-starea-de-urgenta-pentru-prevenirea-raspandirii-covid-19/>.

Consiliului Europei cu privire la instaurarea stării de urgență pe teritoriul țării pentru o perioadă de 30 de zile. Totodată, a solicitat ca această Notă verbală să fie considerată o notificare în sensul articolului 15 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a transmis și o traducere a Decretului Președintelui României nr. 195/16 martie 2020 privind instituirea stării de urgență pe teritoriul României. De asemenea, au fost indicate măsurile de aplicare imediată ori graduală, instituite prin Decret și faptul că sunt absolut necesare pentru a limita răspândirea virusului SARS-CoV-2 și a proteja sănătatea publică.

Având în vedere obligația de informare pe deplin, pe data de 14 aprilie 2020 România a comunicat Secretarului General al Consiliului Europei măsurile suplimentare care au fost luate în sfera limitării răspândirea virusului SARS-COV-2 și a efectelor acestuia pe teritoriul României.

Referitor la cerințele de fond, prin raportare la criteriile stabilite în jurisprudența Curții²⁸ și ținând cont și de recentul material de informare elaborat de Consiliul Europei referitor la respectarea democrației, a statului de drept și a drepturilor omului în contextul situației generate de răspândirea COVID-19²⁹, precum și de prevederile Ghidului Consiliului Europei cu privire la art. 15 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului³⁰ apreciem, cel puțin în acest moment al evoluției situației, că a fost oportună activarea acestui articol de către țara noastră.

Încadrarea unei situații în cuprinsul noțiunii de „război” sau de pericol „public ce amenință viața națiunii” este lăsată de Curte la aprecierea autorităților naționale. Aceasta nu înseamnă însă că în cazul în care Curtea este sesizată cu o plângere privind încălcarea unui drept garantat de Convenție, aceasta nu are posibilitatea de a înlătura o astfel de apreciere. Categorie, are această posibilitate, iar din jurisprudența sa³¹ rezultă clar acest lucru.

Curtea a arătat că prin „pericol public care amenință viața națiunii” se înțelege „o situație excepțională de criză sau de urgență care afectează întreaga populație și

²⁸ A se vedea: Hotărârile pronunțate în cauzele: *Brannigan și McBride împotriva Regatului Unit*, 25 mai 1993, respectiv *A. și alții împotriva Regatului Unit*, 19 februarie 2009, *Mehmet Hasan Altan împotriva Turciei*, 20 martie 2018 ș.a.

²⁹ <https://rm.coe.int/sg-inf-2020-11-respecting-democracy-rule-of-law-and-human-rights-in-th/16809e1f40>. A se vedea pentru o prezentare a acestuia prin raportarea la situația României: Ștefan-Nicolae Alexandru, Mihnea-Andrei Novac, *Material de informare elaborat de Consiliul Europei referitor la respectarea democrației, a statului de drept și a drepturilor omului în contextul situației generate de răspândirea COVID-19*, disponibil online pe <https://www.juridice.ro/679657/material-de-informare-elaborat-de-consiliul-europei-referitor-la-respectarea-democrației-a-statului-de-drept-si-a-drepturilor-omului-in-contextul-situației-generate-de-raspandirea-covid-19.html>.

³⁰ Council of Europe, Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights, disponibil online pe https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_ENG.pdf.

³¹ CEDO, Hotărârea pronunțată în Cauza *Danemarca, Norvegia, Suedia și Olanda împotriva Greciei*, 5 noiembrie 1969.

constituie o amenințare pentru viața organizată a comunității din care este compus statul³²”.

Considerăm că situația actuală din țara noastră generată de pandemia Covid-19 se încadrează în definiția dată de Curte, așadar prima condiție a existenței unei amenințări grave pentru sănătatea publică și care amenință viața națiunii este îndeplinită.

Referitor la celelalte condiții, suntem de părere că restricțiile impuse de România până acum asupra unor drepturi sunt justificate, au o bază legală³³, sunt strict necesare, sunt bazate pe dovezi științifice, sunt proporționale cu situația care le-a impus și au o durată limitată. Nu au fost sesizate până în acest moment situații de aplicare arbitrară sau discriminatorie și nici situații de atingere a demnității umane³⁴.

Derogarea se dovedește a fi necesară și pentru că în situația în care măsurile de urgență sunt conferite prin norme legale obișnuite există riscul ca aceste măsuri luate și, mai ales, puterile extinse ale autorităților să devină permanente, chiar și după încheierea stării de urgență. Regimul de derogare atenuează astfel de riscuri, stabilind puteri excepționale doar temporar, pentru situații excepționale.

Natura drepturilor afectate, circumstanțele ce au condus la declanșarea stării de urgență, durata stării de urgență, dacă măsurile au fost utilizate în scopul pentru care au fost acordate, dacă măsura a fost legală și a fost aplicată în conformitate cu o procedură prevăzută de lege, dacă este posibil controlul judiciar al măsurilor; proporționalitatea măsurilor și dacă aplicarea lor a implicat vreo discriminare sunt câteva dintre criteriile de evaluare utilizate de Curte în jurisprudența sa³⁵ pentru a verifica dacă măsura restrictivă a fost adecvată sau nu.

În recentul material de informare, Consiliul a arătat că fiecare stat trebuie să evalueze dacă măsurile pe care le adoptă garantează o derogare de la Convenție, în funcție de natura și întinderea restricțiilor aplicate drepturilor și libertăți protejate prin convenție. Posibilitatea statelor de a face acest lucru este o caracteristică importantă a sistemului de protecție a drepturilor omului, permițând aplicarea continuă a Convenției și a echipamentelor sale de supraveghere chiar și în cele mai critice perioade³⁶.

³² CEDO, Hotărârea pronunțată în Cauza *Lawless împotriva Irlandei*, 1 iulie 1961.

³³ Cu privire la această condiție, s-a arătat că „în România, această mențiune a Consiliului ar putea ridica anumite probleme, cât timp potrivit Constituției și a O.U.G. nr. 1/1999, delegarea atribuțiilor de legiferare dinspre Parlament spre organe ale Guvernului a avut loc în baza unui decret prezidențial și nu în baza unei decizii a Parlamentului” (Ștefan-Nicolae Alexandru, Mihnea-Andrei Novac, *op. cit.*).

³⁴ A se vedea și Raportul întocmit de Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, disponibil online pe https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/romania-report-covid-19-april-2020_en.pdf.

³⁵ A se vedea: Hotărârile pronunțate în cauzele: *Brannigan și McBride împotriva Regatului Unit*, 25 mai 1993; *A. și alții împotriva Regatului Unit*, 19 februarie 2009; *Mehmet Hasan Altan împotriva Turciei*, 20 martie 2018 ș.a.

³⁶ <https://rm.coe.int/sg-inf-2020-11-respecting-democracy-rule-of-law-and-human-rights-in-th/16809e1f40>.

Consiliul Europei atrage atenția asupra importanței legalității și proporționalității, reamintind că și în situații speciale, respectarea principiilor statului de drept este obligatorie. Orice acțiune a statului trebuie realizată cu respectarea legii în sensul său larg, nu doar în sensul de lege ca act al parlamentelor naționale, ci și în sensul de act al puterii executive emis cu respectarea dispozițiilor constituționale. Consiliul a mai arătat că măsurile speciale luate în această perioadă trebuie să fie apte să atingă scopurile vizate și să se abată cât mai puțin posibil de la procedurile obișnuite.

Concluzii

Având în vedere că prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului și jurisprudența Curții sunt obligatorii pentru instanțele naționale și instituțiile publice, natura disproporționată sau nejustificată a unei măsuri poate fi invocată atât în fața autorităților publice responsabile pentru asigurarea luării măsurilor, cât și în fața instanțelor de judecată. Categorie, derogarea de la Convenție este temporară și nu înseamnă că România nu mai răspunde în fața Curții de la Strasbourg dacă încalcă drepturile cetățenilor ei în toată această perioadă. Dreptul fiecăruia dintre noi de a ne adresa justiției naționale, dar și Curții Europene a Drepturilor Omului nu este afectat. România este obligată în continuare să respecte cadrul european al drepturilor omului și să asigure cetățenilor protecție. Guvernul României și restul actorilor implicați în luarea măsurilor în vederea limitării răspândirii COVID-19 trebuie să se asigure că legislația și standardele internaționale în domeniul drepturilor omului sunt respectate pentru a ocroti sănătatea publică și a susține persoanele din grupurile de risc.

Măsurile excepționale trebuie să fie proporționale cu situația care le impune, să facă obiectul unui control periodic din partea parlamentelor naționale, să aibă o durată limitată și să respecte principiile statului de drept, independența justiției, libertatea presei, precum și toate celelalte valori ale unei societăți libere.

Indubitabil, virusul pune în pericol multe vieți și aduce atingere modului nostru normal de a trăi, însă avem obligația de a nu-i permite să ne distrugă valorile. Pare ireal că în societatea modernă afirmația lui Montesquieu „Există cazuri în care trebuie să pui un vâl peste libertate pentru o clipă, în timp ce ascunzi statuile zeilor” este mai actuală ca oricând. Dând o fină interpretare acestei afirmații și adaptând-o la realitățile zilelor noastre, Nicolas Hervieu arată că „orice „vâl asupra libertății” este legitim doar pentru că este sortit să dispară odată ce trece „momentul” scurt ce l-a impus. Mai presus de toate, chiar și în circumstanțe excepționale, nu există însă nimic care să orbească complet „zeii” – drepturile omului – și să reducă până la tăcere vigilența gardienilor”³⁷.

³⁷ Nicolas Hervieu, *État d'urgence et CEDH: de la résilience des droits de l'homme*, disponibil pe <https://www.dalloz-actualite.fr/chronique/etat-d-urgence-et-cedh-de-resilience-des-droits-de-l-homme#.XpgstMgzZPY>.